

© Editura EIKON

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1,
cod poștal 014606, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.librariaeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-711-938-1

Tehnoredactor: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

István Király V.

MOARTEA ȘI EXPERIENȚA MURIRII

*In(tro)specție metafizică și filosofico-aplicativă
(prin nouă ochiri)*

E I K O N

București, 2018

CUPRINS

Între-ducere	9
PRIMA OCHIRE (.) punctuală.....	19
Excurs: Schița istorică a termenului de „metafizică”	19
A DOUA OCHIRE (:) în două puncte	41
A TREIA OCHIRE (...) în trei puncte.....	59
A PATRA OCHIRE (;) în punct și virgulă	81
A CINCEA OCHIRE () în paranteză	95
A ȘASEA OCHIRE (*) în asterix	105
A ȘAPTEA OCHIRE (%) în procente	115
A OPTA OCHIRE – fără puncte – OCHI în OCHI.....	125
Excurs: Hermeneutica morții.....	136
ULTIMA OCHIRE – țintită la – SFÂRȘIT	147
Excurs: „Medicalizarea” morții.....	151
Ilustrații: Andreea Rus – Artist Plastic (Prezentare)	155

Între-ducere

*Dedic această lucrare memoriei
Profesorului Ernő Gáll.*

În titlul și subtitlul volumului nu sunt asociate întâmplător patru expresii sau „concepte” a căror coapartenență *nu* este – sperăm – deloc evidentă. Dimpotrivă: alăturarea lor servește în primul rând scopului de a-i *descuraja* pe cei care se apropie de el lui mânași de un interes superficial, exotic sau de moment.

Căci, fără îndoială, tematica morții are și o „atractivitate” nedeterminată, opacă, care de regulă este exploataată și în scopuri facile ori chiar comerciale. Ei, tocmai această exterioritate încearcă s-o estompeze așezarea termenului „metafizică” imediat după „moarte” și „murire”. Numai că – din punctul de vedere al exteriorității – și cu aceste „noțiuni” situația este foarte asemănătoare! Și ele sunt înconjurate de aceeași ceață înălțătoare și nobilă în și prin care bănuim și ne sunt promise profunzimi și înălțimi imuabile... Cei care, totuși și nici acum, nu se vor simți încă suficient de avertizați vor fi, probabil, reținuți de termenul care urmează, adică cel de „filosofie aplicată”!

„Moarte”, „murire”, „metafizică” și „filosofie aplicată”... cum pot fi alăturați acești termeni și ce legătură pot ei avea unul cu celălalt? În primul rând, ce altă legătură ar putea avea ei, decât însuși autorul? Autorul, care și în acest volum își continuă drumul, și încă tocmai „de acolo” de unde el s-a întrerupt și în direcția în care – chiar și tematic – îl trimite mai departe. Este deci vorba aici și de continuarea – cât se poate de organică – a acelor cercetări și meditații care au fost deja publicate sub titlul *Fenomenologia existențială a secretului - Încercare*

de filosofie aplicată.¹ În fond, tematica morții se leagă – potrivit naturii sale – de tema *Nimicului*, care ni s-a înfățișat deja pe calea meditațiilor asupra secretului, dar și de cea a *Trecutului*, adică a *deja-ne-mai-ființei*, care ni s-a prezentat și cu ocazia efortului de a gândi *Fostitatea*...

Cu fiecare prilej, tematicile se deschideau reciproc și, împreună cu caracterul problematic al asumării lor, trimiteau și la o asemenea modalitate filosofică de apropiere a lor, care ne-a furnizat și adevăratul sens al expresiei de „filosofie aplicată”. Astfel: filosofia aplicată nu ni se mai prezintă ca o ramură sau o disciplină filosofică recentă, și nici ca o „modă” a filosofiei contemporane, ci mai degrabă, ca o *ipostază* actuală a filosofiei însăși, în care ea se deschide către asumarea *tematică expresă* a sfidărilor cu care umanitatea istorică se confruntă în destinul său totdeauna actual – de multe ori chiar determinat „regional” – și care, în același timp, conferă tematizărilor sale și deciziunea și conturarea necesare cercetării și urmăririi lor deschise.

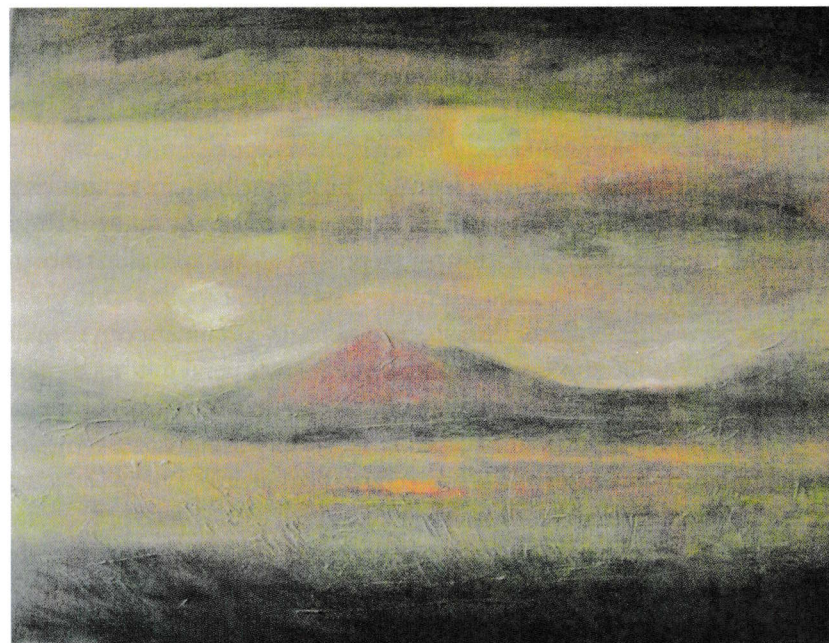
În același timp – și de fiecare dată – nu am putut să nu rămânem surprinși de faptul că cercetarea și urmărirea hotărâtă – filosofico-aplicativă – a acestor tematici, în mod intenționat „delimitate”, „concrete” și restrânse, ne-a re-condus, în modul cel mai firesc și organic, la chestiuni filosofice și de „istoria filosofiei” considerate pe bună dreptate ca fiind fundamentale. Cum ar fi Nimicul, Ființa, Timpul... Aristotel, Kant, Heidegger etc.

Nu este, deci, nimic de mirare în faptul că acum tema meditației filosofico-aplicative a devenit o cauză considerată deopotrivă străveche și fundamentală – dar care dispune și de o actualitate aparte – cum este moartea! Trebuie însă precizat că „problema” morții este numai în aparență o chestiune „veșnică” și „imuabilă”, căci în realitate întrebarea ei renaște – și poate se și reformulează – în mod necesar și organic cu prilejul nașterii și maturizării fiecărei persoane și generații care – în mod efectiv și actual – se confruntă cu mortalitatea ei și cu cea a apro-

¹ Vezi: István Király V.: *Fenomenologia existențială a secretului. Încercare de filosofie aplicată*. Editura „Paralela 45”, Pitești 2001. 283 p.

piăților ei. Adică, în primul rând cu moartea celor care au generat-o și cu amenințarea celor care sunt generațiile progeniturilor sale...

Acesta este, în esență și propriu-zis, motivul pentru care – printre alții – și numeroși filosofi s-au preocupat de „problema” ei. Prin urmare, nici noi nu ne ocupăm de chestiunea morții pornind de la simplul motiv că ea „figurează” – mai mult sau mai puțin constant – în inventarul tematic al „istoriei” filosofiei, ci efectiv din cauză că atât cei din jurul nostru cât și noi înșine *suntem* „expuși morții”!

Andreea Rus, Locuri ale fericirii (2), Empireul este deasupra pământului, acrilic pe pânză, 80-80 cm., 2017

În epoca noastră, moartea are, însă, și un nou tip de actualitate sau, mai bine zis, un nou tip de *prezență* – extrem de contradictorie și ea. În primul rând, continuă trecerea seriozității ei sub tăcerea fixată poate

cel mai marcant începând cu modernitatea, dar care pare să dăinuie și în epoca numită – nu foarte nimerit, poate – „postmodernă”. Această tendință nu este deloc contrazisă de prezența cotidiană și degradată a morții în mijloacele mass media și în producțiile de duzină numite, pe bună dreptate, și „thanato-pornografice”... În pofida lor, asupra serio-sului morții se tace și astăzi, se tace în continuare!¹ În al doilea rând și paralel cu acestea, în ultimele decenii moartea și problema ei devin pe zi ce trece un obiect de preocupare multi- și interdisciplinară – chiar de asistență specializată, numită „thanatologică” – care studiază fenomenul morții din perspective medicale, etice, psihologice, dar și din cele ale „îngrijirilor” și serviciilor. În urma lor, personajele tradiționale – membrii familiei, preotul și medicul etc. –, care înconjurau de regulă muribundul, s-au înmulțit ori au devenit chiar secundare.

Modificările de mentalitate legate de problemele socio-umane care solicită astăzi sprijin și asistență au identificat apoi mult mai conturat și problemele cu care se confruntă oamenii cu prilejul apropierei morții lor, cât și cei apropiați muribundului și se străduiesc – pe măsura posibilității – să le vină în ajutor. Însăși „thanatologia” s-a născut din conștientizarea mai radicală a faptului că *murirea* nu este pentru ființa umană doar un simplu episod terminal al vieții sale sau un sfârșit-extincție care ar trebui avut în vedere doar în privința sensului, semnificației și înțele-sului lui pentru interpretarea și proiectarea „autentică” a vieții (de până „acolo”), și nici doar un fel de moment al trecerii ei în zonele propulsate în trans-fizic, ci un *proces crucial*, cu desfășurare *factică* aparte, care este – sau va fi – trăit și experimentat în mod *efectiv* de către fiecare om... și care, astfel și de aceea, se constituie în/și prin evenimente și probleme „specifice” atât pentru cel care moare, cât și pentru „anturajul” său in-

¹ Deși – în aparență – de când istoricii, sociologii etc. au constatat că, spre deosebire de epocile anterioare, când moartea părea „domesticită”, contemporaneitatea o „escamotează”... un număr mereu crescând de publicații, colocvii și mese rotunde „dezbat” mai nou „problema” morții. Astfel, tematica ei este pe cale să devină – din contră – o chestiune de *modă*, iar acesta este astăzi într-adevăr un pericol real.

tim, sau socio-instituțional. Aceste cercetări au dat naștere și anumitor investigații conturate și focalizate..., care la rândul lor au facilitat însă și „trimiterea” muririi oamenilor în zona mecanismelor și serviciilor...

Împreună și paralel cu acestea are loc astăzi și mult disputata „medicalizare” a morții. Vom vorbi mai pe larg și despre acest aspect și proces controversat, care, evident, se datorează doar în parte evoluției științei și tehnicilor medicale... însă, fapt este că, în țările cele mai dezvoltate, șapte din zece oameni își sfârșesc astăzi viața în saloanele mecanizate și impersonale ale spitalelor, înconjurați fiind nu de apropiații lor, ci de o „tură” de profesioniști ale căror „sarcini” și competențe sunt definite prin regulamente și instrucțiuni generale.¹ Totuși, după părerea noastră, „medicalizarea” contemporană a morții este un fenomen complex, cu origini profunde și cu rădăcini ramificate, căruia nu i se pot atribui în mod univoc, exclusiv și mecanic – cum se întâmplă de regulă – o trăsătură și o tendință de „degradare” și de „inautenticitate”.

În realitate, experiențele și „cunoștințele” dobândite astfel s-au în-tâlnit și cu ceilalți vectori ai modificărilor de mentalitate și de comportament, cristalizându-se treptat într-un nou tip de gândire și de practică, atât cu privire la deontologia medicală, de exemplu, cât și la cea a jurisprudenței... Faptul două țări ale civilizației și culturii europene – este vorba despre Olanda și Belgia – au legiferat posibilitatea practicării eutanasierii reprezintă o noutate și o mutație absolută în domeniu, pentru realizarea căreia au fost necesare și modificări existențiale fundamentale.

Prin urmare: prin însăși existența lor, thanatologia și jurisdicția euthanatologică, împreună cu procesul complex și contadictoriu al „medicalizării” și al intrării morții în zonele îngrijirilor și ale asisten-

¹ În acest sens, este simptomatic un ordin ministerial francez, care spune următoarele: „Îngrijirea-asistența de însoțire în moarte cuprinde utilizarea procedurilor de prevenire (*sic!*), lupta împotriva durerii și preluarea (*sic!*) problemelor psihice ale bolnavului (*sic!*) și ale familiei sale, și luarea în considerare a problemelor lor personale, sociale și spirituale.” Apud: Hennezel, Marie de; Le-loup, Jean-Yves: *A halál művészete*. (Arta morții). Budapest. Európa, 1999. p. 7-12

țelor de diferite feluri, semnalizează în primul rând *falimentul* viziunilor și preocupărilor tradiționale față de ea, dar arată și faptul că epoca noastră – prin mutații ce, repetăm, se pot considera fundamentale – se apropie de tematica ei „*perenă*” tocmai și în primul rând prin prisma și concentrându-se asupra *muririi*!

Când, însă, încercăm să înțelegem „murirea” pornind de la tradiția filosofică și metafizico-teologică occidentală, constatăm – nu fără stupoare – că ea gândește moartea în mod constant exact *fără* muri-re, adică chiar ca *ne-murire* și *fără*-(de)-moarte... În loc să gândească moartea, filosofia mai degrabă a devenit astfel – cu prea puține excepții – una dintre modalitățile principale ale *evaziunii* existențiale prin care tocmai se ocolește gravitatea muririi.

Moartea este – și va rămâne, totuși – una dintre originile istoricității și ale identității ontologice ale omului! Dar și ale filosofării! „*Dacă nu ar fi moarte, omul nu prea ar filosofa*” – spune Schopenhauer într-o frază care a devenit și *moto*-ul volumului de față – și tocmai de aceea filosofia trebuie să-și asume chemarea și sarcina de a-și gândi în mod expres și tematic propria-i *origine*, și încă într-un mod care într-adevăr corespunde existențial amplitudinii apăsării sale.

Totuși, părerea sau afirmația că tematica morții, respectiv forța cu care ea este tematizată, este un gen de „barometru” sau o probă care indică tocmai capacitatea de pătrundere și greutatea existențială a oricărei filosofii, nu este o afirmație demonstrabilă axiomatic și deductiv. Și nici istoric! Dimpotrivă: ea provine, pe de o parte, numai din greutatea și apăsarea morții pentru ființa umană însăși și, prin aceasta, pe de altă parte, din asumarea filosofico-aplicativă a faptului că nici filosofia nu este în fond altceva decât un mod de a fi al acestei ființări! Un mod de a fi, care izvorăște – într-una din obârșiile sale decisive – tocmai din-și prin firea muritoare a ființei sale.

Departate de a fi un simplu decurs vital sau fiziologic, murirea este pentru ființa umană în primul rând o *problemă*. Adică ceva ce îi iese în cale – ridicându-se – aidoma unui obstacol, o barieră inevitabilă și ca

atare necesară. Propriu-zis, murirea este chiar *experiența* de neevitat și – ca atare necesară și universală – a *încetării* oricărei experiențe posibile și a *posibilității* oricărei experiențe! Ea nu se află, deci, nicicum „în afara” experienței posibile, ci *este* tocmai *experiența* încetării *efective* a oricărei experiențe, și care, prin caracterul ei universal și ca atare necesar, se situează la „limitele” experienței posibile și a posibilității experienței ce – chiar prin și pe parcursul experimentării ei – *încetează*.

Caracterul efectiv, necesar, de neevitat, universal și de experiență – deci ca experiență aparte a încetării oricărei experiențe – îi conferă însă muririi o *facticitate* existențială aparte care prin însăși configurația ei ne obligă s-o tratăm ca fiind în mod *expres* – sau: propriu-zis – o *facticitate* metafizică.

Moartea ca *murire*¹ a fost, este și va fi, deci, pentru ființa umană un – sau poate chiar: principalul – *factum metaphysicum*² al existenței sale, iar tocmai această configurare a ei este cea care trebuie să ghideze orice (altă) experimentare³ și descriere ontologico-fenomenologică, dar și orice înțelegere-interpretare hermeneutică a ei!

Dincolo de acestea, tematica morții a reprezentat pentru noi și o altă sfidare, nu mai puțin importantă sau apăsătoare. Cu câțiva ani în urmă, la „linia maghiară” a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj, am angajat la Facultatea de filosofie predarea disciplinei de „Metafizică”... Desigur, interesul meu față de ea a existat de mult mai mult timp, totuși cu acest prilej mi s-a ridicat iarăși – și încă în mod mai conturat – întrebarea capitală și complicată: Prin ce, sau cum anume ar avea – ori ar putea avea – *sens* astăzi „predarea” și „studiul” filosofiei în genere și în mod special, ale unor „discipline” cum ar fi „metafizica”? Medi-

¹ „*Murirea*” sau experiența efectivă a morții nu înseamnă aici diferitele feluri ale codificării ei istorico-culturale, simbolice și antropologico-sociale – adică: diferitele „*ars moriendi*” – ci tocmai fenomenul *experimentat* al morții, pe care, de regulă, diferitele ei codificări mai degrabă le ocultează.

² Acest aspect va fi, desigur, expus mai detaliat în text.

³ Experiența morții Celuilalt și/sau moartea Aproapelui...

tând asupra acestor întrebări m-am gândit că, în loc de conceptualizări scheletice, „istorice” și de „meserie a profesiei”, ar trebui mai degrabă să ne întrebăm în genere asupra *originii* și a rădăcinilor existențiale ale interogațiilor noastre metafizice, căci ele ar putea oricum să ne indice totodată – atât pentru „profesor” cât și pentru auditoriu – și sensurile „preocupărilor” și îndeletnicirilor noastre cu ele...

Pe acest parcurs mi s-a fixat și mi s-a conturat încă o dată, și poate mai apăsător, convingerea că ființa umană – noi înșine – filosofează/filosofăm nu doar din pasiune, delectare sau din pura curiozitate a perfecționării, ci filosofia însăși este rezultatul unor asemenea *nevoințe* existențiale, pornind de la care – în- și prin filosofie – problematizăm de fapt tematici pe care – în lipsa filosofiei – am fi *incapabili* să ni le ridicăm spre a le confrunta într-un mod care corespunde într-adevăr naturii și greutății lor.

O asemenea „problemă” este, desigur, și tematica morții în care noi, oamenii, ne întâlnim, în același timp, în fond și în genere, și cu unul dintre principalele izvoare – de regulă nerecunoscut ca atare – ale interogațiilor și impulsurilor noastre metafizico-existențiale. În mod cert: moartea este una dintre originile filosofiei și/dar care, nu întâmplător, se articulează și se modelează istoric tocmai sub forma ocultantă a „metafizicii”!

Tocmai acest izvor și această rădăcină se cer de aceea asumate în mod lucid, ferm și explicit: adică *ne-* „metafizic”! Aceasta însă nu înseamnă în fond altceva decât a asuma tema morții ca *murire*!

Pe acest parcurs se ridică însă – poate mai stringent – și întrebarea, dacă, în genere, *consolarea* se numără – sau nu – printre sarcinile filosofiei și filosofării? Răspunsul nostru la această întrebare este *negativ*! În primul rând, nu se poate înțelege cum anume ar putea filosofia în genere „consola”, din moment ce rostul și sarcina ei existențială esențială – dacă se ia în serios – constă tocmai în a *îngreuna* lucrurile, adică în a scoate la iveală – chiar împotrivindu-se tendințelor de ușurare – greutatea și

dificultatea lor...¹ Prin urmare – și în al doilea rând – nici o „consolare” filosofică – mai ales dacă ea este practică tocmai prin ocolirea muririi – nu poate fi nici autentică, nici credibilă și nici „eficientă”... așa ceva rămânând în fond și doar în chemările eventuale ale unui exercițiu religios.

Sarcina de asumat pentru filosofie constă în cu totul altceva. Chiar spre sfârșitul vieții lui, filosoful german Martin Heidegger – a cărui operă este străbătută de tematizarea morții – afirma, nu fără stupoare, că: *Der Mensch ist noch nicht Sterbliche!*, omul nu este încă muritor. Deși moare și deși are „conștiința” și „reprezentarea” morții, omul nu este totuși încă muritor! Însă, omul nu este – sau nu poate fi/deveni – muritor doar prin și nu doar din simplul motiv că viața lui este în fapt finită..., ci deoarece el este *capabil* de moarte. Și totuși: el nu este muritor nici astăzi!

Tocmai în aceasta poate consta sensul și sarcina filosofiei: a „ajuta” ființa finită conștientă sau ființa conștientă de natura finită a vieții sale... de a deveni într-adevăr MURITOARE!

Tematizarea filosofico-aplicativă a morții este astfel – prin sine – nevoită să se înțeleagă pe sine ca fiind *încercarea* de a asuma și de a co-răspunde la o *sfidare* ce ne *încearcă, totdeauna* în mod cu totul *existențial*.

Aceasta este și intenția de bază a volumului de față. De aceea el este structurat nu în capitole, ci pur și simplu în „ochiri”, deoarece prin ele vederea trebuia mai întâi degajată, dar și readunată și refocalizată apoi. De altfel, și noi credem, împreună cu Irina Petraș, că este imposibil să se scrie „o carte rotundă” despre moarte.²

Cluj, noiembrie 2017

¹ Cu privire la acest aspect vezi lucrarea noastră: *Fenomenologia existențială... Introducere*.

² Vezi Petraș, Irina: *Știința morții*. În special volumul II. Editura Paralela '45. Pitești. 2001

PRIMA OCHIRE (.) punctuală

Vladimir Jankélévitch își începe cartea dedicată morții cu întrebarea dacă este ea într-adevăr o problemă filosofică? Căci, scrie el, deși o metafizică a morții este și rămâne extrem de problematică, noi putem totuși închipui cu ușurință „fizica” ei, fie această „fizică” biologia, medicina, thanatologia sau sociologia, demografia ori știința juridică...¹ Pentru fiecare dintre aceste discipline, moartea este un eveniment și un proces natural, adică o realitate de natură „fizică”.

Desigur, încă abia știm câte ceva despre explicațiile faptului că, atunci când începem să medităm asupra „problemei” morții, ne sare imediat în minte tocmai întrebarea despre posibilitatea unei *metafizici* ai ei... Căci nu am putea afirma fără probleme că ar exista și ar funcționa „o metafizică” care până acum ar fi excelat chiar – și în mod preponderent – în tratarea și lămurirea problemei morții și a altora asemănătoare ei. Dimpotrivă, dacă în genere există o atare „metafizică”, atunci ea există tocmai și în primul rând ca o *problemă*, adică niciodată nu se află gata preparată în fața și la dispoziția noastră!

Excurs

Schița istorică a termenului de „metafizică”

Rareori ne gândim la faptul – elementar, de altfel – că numeroase concepte, considerate îndeobște *termeni tehnici* fundamentali pentru filosofie, sunt de multe ori cele mai *suspecte*, tocmai în privința originii

¹ Vezi: Jankélévitch, Vladimir: *Tratat despre moarte*. Timișoara. 2000

și a motivelor nașterii lor. Din acest punct de vedere, destinul istoric furtunos al termenului de „metafizică” este nu numai simptomatic, dar asemănător și inseparabil de cel al unui alt concept tehnic al filosofiei – nu mai puțin fundamental: „ontologia”.

Termenul tehnic al „metafizicii” provine inițial din expresia „*tá-méta-tá physike-(biblia)*” însemnând cuvânt de cuvânt: „(cărțile) ce urmează fizicii”. Expresia a desemnat la început locul acelor scrieri – cărți – ale lui Aristotel care au fost ordonate de către *clasificatorii* operei sale ca urmând *după* cele din *Fizica* lui. Desigur, în primul rând datorită și în spiritul acelei culegeri-clasificări, care a fost întocmită de către Andronicos din Rhodos cu un secol înainte de nașterea lui Isus.¹ Este vorba, evident, despre cele paisprezece cărți, pe care noi le cunoaștem deja în mod definitiv sub titlul de *Metafizica* lui Aristotel..., dar a căror apartenență trebuia să fie problematică deja la vremea catalogărilor ce s-au impus ulterior, și, din acest motiv, textele au și fost ordonate nu atât după conținutul lor propriu-zis, ci mai degrabă după locul ocupat în topografia logică a operelor sale.

Altfel spus: catalogatorii și „exegeții” nu mai erau deja în măsură să surprindă conținutul efectiv al scrierilor, ci s-au rezumat la fixarea, nu cu totul exterioară, a faptului că ele pot urma – sunt după (*méta*) – *Fizică*, deoarece în unele dintre ele, autorul chiar face referiri explicite la analizele lui din acest din urmă „tratat”. În ciuda acestora, și într-un mod de la sine înțeles, Aristotel însuși *nu avea deloc habar* despre faptul că ar fi scris sau practicat vreodată „metafizică”!

Termenul de „metafizică” – într-un „singur cuvânt” – provine, de fapt, doar din Evul Mediu, însă și atunci servește în primul rând și în continuare la clasificarea și catalogarea operelor lui Aristotel și doar mai târziu – prin Averroes – accede la semnificații doctrinale mai explicite.²

¹ Vezi: Foulquié, Paul: *Dictionnaire de la langue philosophique*. Paris. 1962 și Eisler Rudolf: *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*. Berlin 1910.

² De altfel nici sensul expresiei grecești „*méta*” - nu este de loc univoc, căci ea înseamnă deopotrivă ceva ce „urmează” și este de „după” – deci, nu fără oarecare iro-

În pofida faptului că expresia *tá-méta-tá-pysike (biblia)* promovează deci înainte de toate considerente *exterioare*, de clasificare și de sistematizare, ea se leagă totuși de câteva linii esențiale ale orientării textelor aristotelice. Această legătură este și va rămâne însă – în multe privințe – extrem de contradictorie. Ea poartă în primul rând contradicțiile de nedepășit ale exteriorității deja amintite! Dar mai conține și acele contradicții care se regăsesc în chiar textele aristotelice, și care constau în mod preponderent în acea bifurcare-dedublare „cum că, ceea ce este numit aici de autorul lor *proté philosophia* – adică: filosofia primă – înseamnă, în același timp și deodată, atât studiul *finței ca fiind*, cât și tematizarea unei regiuni *privilegiate* a finței (Theos și Primul Motor)... Altfel spus: ceea ce se consideră îndeobște ca fiind „metafizică” și „ontologie”, reprezintă în esență – sub denumirea de *proté philosophia* – unul și același lucru la Aristotel.

Este la fel de important de știut și de avut în vedere și împrejurarea că termenul de „ontologie” s-a născut și el doar în secolul al XVII-lea și că crearea lui se leagă tocmai de golirea de sens și de deprecierea celui de „metafizică”... În măsura în care aceasta se poate stabili astăzi: crearea termenului de „ontologie” se leagă de numele destul de necunoscutului baumgartenian Johannes Clauberg și apare pentru prima oară în opera lui cu titlul: *Metaphysica*. Ceea ce Clauberg numește aici „ontologie” nu este, în fond, decât învățătura scolastică despre transcendență. Termenul de „ontologie” se răspândește – deci și însă – tocmai în urma și prin *golirea* celui de „metafizică”, „ontologia” devenind apoi rapid o ramură anumită a „metafizicii”.

În acest sens este termenul preluat și de către Christian Wolf, care, fiind cel mai însemnat sistematizator de după Leibniz, a avut și in-

nie, ea poate fi tradusă în latină prin *post-* – dar mai înseamnă și ceva de „dincolo”, sau „dincolo de ceva”; însă și ceva ce este „intermediar” și „central” (de exemplu în *metaxu*). Cu privire la acest ultim sens al termenului de „metafizică”, mai vezi și: Ricoeur, Paul: *Az „oltvány”, az „üledék” és az „emlékezet”. Két beszélgetés Tóth Tamással*. In: *Magyar Filozófiai Szemle*. Budapest 1997/5-6